

MOBIL TO'LOV TIZIMLARI: ULARNING AFZALLIKLARI, XAVFLARI VA IQTISODIY XAVFSIZLIKKA TA'SIRI

Chorieva Nigina Qahramanovna

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti, Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

Rahimov Javohirbek Rustam o'g'li

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti, 3-bosqich talabasi

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: Mobil to'lov tizimlari, raqamli to'lovlar, moliyaviy texnologiyalar, iqtisodiy xavfsizlik, kiberxavfsizlik, firibgarlik, naqd pulsiz iqtisodiyot, moliyaviy inklyuziya, fintech, elektron tranzaksiyalar, onlayn to'lovlar, mobil ilovalar, to'lov xavfsizligi, moliyaviy barqarorlik, texnologik innovatsiyalar.

Annotatsiya

Ushbu maqolada mobil to'lov tizimlarining afzalliklari, xavflari va iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani oshirsa-da, kiberxavfsizlik va firibgarlik xavflarini keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, ularning iqtisodiy barqarorlik va shaffoflikka ta'siri ham yoritiladi. Maqolada mobil to'lov tizimlarining afzalliklari, xavflari va iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri tahlil qilinadi. Ushbu texnologiyalar moliyaviy inklyuziyani oshirsa-da, kiberxavfsizlik va firibgarlik xavflarini keltirib chiqarishi mumkin. Shuningdek, ularning iqtisodiy barqarorlik va shaffoflikka ta'siri ham yoritiladi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2025 LWAB.

Mobil to'lov tizimlari zamonaviy iqtisodiyotda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tizimlar odamlarning moliyaviy operatsiyalarni tez va qulay amalga oshirishiga yordam bermoqda. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida mobil to'lov tizimlari yanada takomillashmoqda.

Bu tizimlar bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda. Mobil to'lov tizimlarining bir qancha afzalliklari mavjud. Ulardan biri - operatsiyalarning tezkorligi va qulayligidir. Foydalanuvchilar mobil to'lovlar orqali real vaqt rejimida pul o'tkazishlari mumkin. Shuningdek, bu tizimlar an'anaviy bank xizmatlariga nisbatan arzonroq bo'lib, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, bank xizmatlaridan foydalana olmaydigan odamlar ham mobil to'lovlar orqali moliyaviy operatsiyalarni bajarish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Biroq, mobil to'lov tizimlaridan foydalanishda ayrim xavflar ham mavjud. Eng asosiy xavflardan biri - kiberxavfsizlik tahdidlari hisoblanadi. Firibgarlik va shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi mobil to'lov foydalanuvchilari uchun jiddiy muammo tug'dirishi mumkin. Shuningdek, texnik nosozliklar sababli tranzaksiyalar kechikishi yoki amalga oshmasligi ehtimoli ham mavjud.

1-jadval. Mobil to'lovlar tranzaksiyalaridagi muamolar va ularning yechim.¹

Muammo	Sababi	Yechim
To'lov kechikishi	Internet nosozligi yoki server yuklamasi	Barqaror internet, xizmat provayderiga murojaat
Xato tranzaksiya	Noto'g'ri ma'lumot kiritish	To'lovni tasdiqlashdan oldin tekshirish
To'lov amalga oshmagan	Hisobda mablag' yetishmovchiligi	Hisobni oldindan to'ldirish
Firibgarlik (fraud)	Fishing yoki noma'lum xabarlar	Rasmiy ilovalar, ikki bosqichli autentifikatsiya
Xizmat narxi tushunmovchiligi	Yashirin komissiyalar yoki qo'shimcha to'lovlar	To'lov shartlarini oldindan tekshirish
Tizim ishlamay qolishi	Server nosozligi yoki texnik ishlar	Xizmat yangilanishini kutish
Xavfsizlik muammolari	Noto'g'ri shaxsiy ma'lumotlarni taqdim etish	Faqat rasmiy ilovalardan foydalanish

Mobil to'lovlar tranzaksiyalarida internet nosozligi, xato ma'lumot kiritish, mablag' yetishmovchiligi va firibgarlik kabi muammolar uchraydi. Bu muammolarni minimallashtirish uchun foydalanuvchilar to'lov ma'lumotlarini tekshirishlari, rasmiy ilovalardan foydalanishlari va xavfsizlik choralarini ko'rishlari lozim. Shuningdek, to'lov tizimlari foydalanuvchilarga qulay va ishonchli xizmat ko'rsatish uchun texnik yangilanishlarni amalga oshirishi kerak.

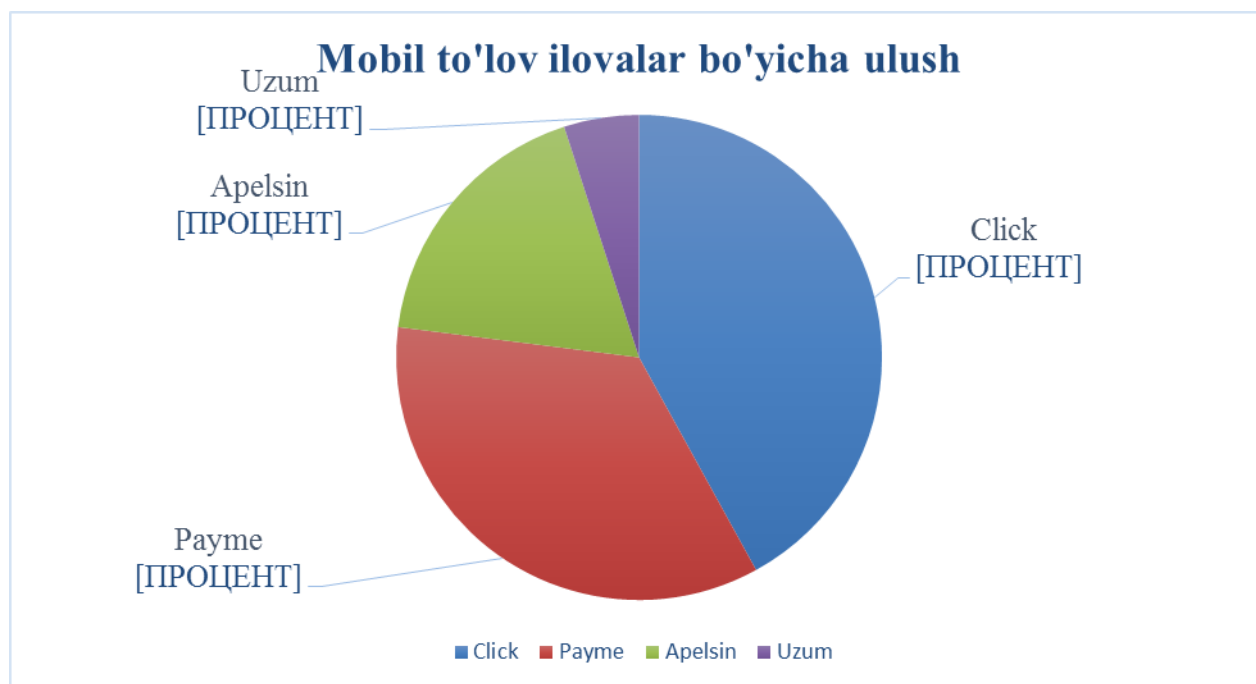
Mobil to'lov tizimlaridan foydalanuvchilar turli xil kiberhujumlariga duch kelishlari mumkin. Mobil to'lov tizimlari iqtisodiy xavfsizlikka ham bevosita ta'sir qiladi. Markaziy banklar ushbu tizimlar orqali pul-kredit siyosatini yanada samarali boshqarishlari mumkin.

Mobil to'lovlar naqd pulsiz hisob-kitoblarni ko'paytirib, iqtisodiyotda likvidlikni oshirishga yordam beradi. So'nggi yillarda O'zbekistonda mobil to'lovlar juda tez rivojlanmoqda. Buning sababi, birinchidan, internet va smartfonlarning keng tarqalishi, ikkinchidan, hukumatning raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan dasturlari.

Bir vaqtlar odamlar faqat naqd pul yoki bank kartalari bilan to'lov qilar edilar. Endi esa ko'pchilik telefon orqali bir necha sekund ichida kommunal to'lovlarni, internet va mobil aloqa xizmatlarini, hatto do'konlarda ham to'lovni amalga oshirishadi.

Mobil to'lov tizimlari orasida Payme, Click, Apelsin va Uzum kabi platformalar eng mashhurlari hisoblanadi. Hozirgi kunga kelib Payme, Click, Apelsin va Uzum kabi mobil to'lovlar orqali odamlar hozirgi kunda bir-biriga pul o'tkazishlari, komunal to'lovlarni amalga oshirish yoki do'konlarda bevosita telefon orqali to'lovlarni onlayn o'tkazish juda qulay bo'lib qolmoqda.

¹ Internet ma'lumotlaridan foydalanib muallif ishlanmasi

1-rasm. Mobil to'lov ilovalar bo'yicha ulush

Bugungi kunda O'zbekistonda elektron to'lov tizimlari keng qo'llanilmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, Click 42% ulush bilan yetakchilik qilmoqda, bu uning qulayligi va xizmat ko'rsatish tarmog'ining kengligi bilan bog'liq. Payme 35% ulush bilan ikkinchi o'rinda bo'lib, foydalanuvchilarga qulay interfeys va tezkor xizmatlar taklif etadi. Apelsin 18% ulushga ega bo'lib, bozorda o'z o'rnini mustahkamlamoqda. Uzum esa 5% ko'rsatkich bilan hali kichik auditoriyaga ega, ammo rivojlanish imkoniyatlari mavjud.

Hukumat ham bu sohani qo'llab-quvvatlaydi. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi qabul qilinganidan beri mobil to'lovlar hajmi bir necha baravar oshdi. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, aholining 60% dan ortig'i mobil to'lovlardan muntazam foydalanadi. Kelajakda bu soha yanada rivojlanishi kutilmoqda. Biometrik to'lovlar (yuz yoki barmoq izi orqali to'lash), sun'iy intellekt asosidagi aqlli to'lov tizimlari va hatto blokcheyn texnologiyalari ham keng qo'llanila boshlanishi mumkin. O'zbekistonda mobil to'lovlar endi oddiy odatga aylanmoqda va bu jarayon tobora tezlashmoqda. Texnologiya rivojlangan sari, pul o'tkazish va to'lov qilish yanada oson va xavfsiz bo'lmoqda. Mobil to'lov tizimlari yanada avtomatlashtirilgan va aqlli bo'lishi kutilmoqda. Mobil to'lov tizimlarining xavfsizligini ta'minlash uchun davlatlar turli qonun va me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqarmoqda. O'zbekistonda ham Markaziy bank tomonidan mobil to'lov xizmatlari uchun maxsus litsenziyalash va monitoring tizimi yo'lga qo'yilgan. Kelajak istiqbollari Mobil to'lov tizimlari o'zining qulayligi va xavfsizligi bilan kelajakda ham rivojlanishda davom etadi. Xalqaro integratsiya va fintech ekotizimining kengayishi ushbu sohaga yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Avvalgi paytlarda ko'p ishlar naqd pul bilan amalga oshirilardi, bu esa "soya iqtisodiyoti" degan muammoni keltirib chiqarardi. Endi esa, Click, Payme yoki Uzum kabi ilovalar orqali to'lov qilganda, har bir operatsiya raqamli iz qoldiradi. Bu davlatga soliqlarni to'g'ri yig'ishda, korrupsiyaga qarshi kurashishda yordam beradi.

Yana bir muhim jihati - bank tizimimiz mustahkamlanmoqda. Ilgari ko'pchilik banklar bilan ishlashni istamas edi, endi esa mobil to'lovlar orqali odamlar o'z mablag'larini xavfsizroq boshqara boshladilar. Bu esa mamlakatimiz moliyaviy tizimini barqarorlashtirmoqda. Kichik tadbirkorlar uchun ham bu katta imkoniyat. Endi do'kon egalari naqd pulsiz ishlash imkoniyatiga ega bo'lishdi. Bu ularni o'g'rilik xavfidan himoya qilish bilan birga, soliq imtiyozlaridan foydalanishlariga ham yordam beradi. Xalqaro

miqyosda esa, mobil to'lov tizimlarining rivojlanishi xorijiy investorlarga bizning iqtisodimiz ishonchli ekanligini ko'rsatadi. Bu esa yangi loyihalar va ish o'rinlarini yaratish imkoniyatini beradi.

Mobil to'lov tizimlari zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, ularning qulayligi, tezkorligi va moliyaviy inklyuzivlikni oshirish kabi afzalliklari katta ahamiyatga ega. Ushbu tizimlar orqali naqd pulsiz jamiyat sari qadam qo'yilib, iqtisodiy shaffoflik va global savdo rivojlanmoqda.

Xulosa qilib shuni ayta olamanki mobil to'lov tizimlari kiberxavfsizlik tahdidlari, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi, texnik nosozliklar va firibgarlik xavfi kabi muammolarni ham keltirib chiqaradi. Shu sababli, ushbu tizimlarning barqaror ishlashi va foydalanuvchilar xavfsizligini ta'minlash uchun davlatlar, moliyaviy institutlar va texnologik kompaniyalar o'zaro hamkorlikda ishlashi lozim.

Kelajakda mobil to'lov tizimlarining rivojlanishi texnologik innovatsiyalar, mustahkam xavfsizlik mexanizmlari va raqamli moliya infratuzilmasining takomillashishi bilan yanada kengayishi kutilmoqda. Shu bois, raqamli iqtisodiyotga integratsiyalashgan mamlakatlar ushbu texnologiyalarning afzalliklaridan maksimal darajada foydalanishlari va xavfsizlik choralari kuchaytirishlari muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdulloev, A. J. (2023). THE ROLE AND IMPORTANCE OF STRATEGIC PLANNING IN MARKETING.
2. Abdullayeva, H. N., & Sardor, M. (2024). RAQAMLASHTIRISH-MAMLAKAT TARAQQIYOTNING MUHIM OMILI. INTELLECTUAL EDUCATION TECHNOLOGICAL SOLUTIONS AND INNOVATIVE DIGITAL TOOLS, 3(27), 113-121.
3. Abdullayeva, H. (2024). KORXONA FAOLIYATIDA INNOVATSION MARKETINGDAN FOYDALANISH. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 49(49).
4. Axrorovna, B. M. (2022). The Importance of Digitizing the Tax System. *European Journal Of Business Startups And Open Society*, 2(11), 1-5.
5. Giyazova, N.B. (2024). INCREAZING THE EFFICIENCY OF WASTE RECYCLING IN THE ECONOMY OF OUR COUNTRY. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 455-461.
6. Giyazova, N.B., & Sh.B.S. (2024). ZAMONAVIY RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI MUAMMOLAR VA CHORA-TADBIRLAR. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 482-489.
7. Shukhratovna, U. M., & Bayazovna, G. N. (2025). FOREIGN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF MOBILE INTERNET. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(49), 250-256.
8. Таирова, М. М., & Зойитов, Д. (2024). ЗНАЧЕНИЕ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 42), 371-376.
9. Таирова, М. М., & Рахматуллаева, Ф. М. (2015). Условия формирования инновационной экономики. *Наука 21 века: вопросы, гипотезы, ответы*, (1), 115-118.
10. Hakimovna, U. M., & Muhammedrisaevna, T. M. S. (2022). The role of banking and accounting in the development of small business and entrepreneurship. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11*, 136-143.

11. Sayfullayeva, M. (2023). Establishment Of Agritourism Clusters In Uzbekistan Based On The Principles Of Sustainable Tourism. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 35(35).
12. Raxmatullayeva, F. M. (2024). MINTAQALAR RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI. *Indexing*, 1(1).
13. Raxmatullayeva, F. M., & Shaxzod, J. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RESURLAR ISTE'MOLIGA TA'SIRI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 3(34), 496-502.
14. Mubinova, R. F. (2025). RAQAMLI IQTISODIYOTDA PLATFORMALAR AHAMIYATI. THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY, 3(30), 220-225.
15. Rasul o'g'li, K. U., & Bayazovna, G. N. (2025). KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING ROLI. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 4(37), 342-348.
16. Aliyor o'g'li, X. S., & Bayazovna, G. N. (2025). KIBERXAVFSIZLIK–RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANISHINING MUHIM OMILI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(31), 113-117.
17. Shuxratovich, T. B., & Bayazovna, G. N. (2025). INSON KAPITALINING RAQAMLI IQTISODIYOTDAGI O 'RNI. *INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024*, 4(38), 187-191.
18. Shokirjon o'g'li, J. S., & Bayazovna, G. N. (2025). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA EKOLOGIK BARQARORLIK: BLOKCHEYNNING YASHIL IQTISODIYOTDAGI ROLI. *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 6(50), 418-425.
19. Ramz o'g'li, S. D., & Bayazovna, G. N. (2025). RAQAMLI VALYUTA VA UNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(31), 130-135.
20. Rustam o'g'li, R. J., & Bayazovna, G. N. (2025). MOBIL TO 'LOVLAR VA ULARNING IQTISODIYOTDAGI AHAMIYATI. *THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY*, 3(30), 193-197.
21. Giyazova, N. B., & Azimxon ogli, Q. S. (2024). GLOBALLASHUV SHAROITIDA ENERGIYA RESURLARIDAN OQILONA FOYDALANISH. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(29), 159-163.
22. Giyazova, N. B., & Dildora, I. (2024). YASHIL IQTISODIYOT VA UNING KELAJAKDAGI ISTIQBOLLARI. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(29), 213-217.
23. Bayazovna, G. N., & Ayubovich, X. A. L. (2024). THE CONCEPT OF FINANCE AND THE STAGES OF ITS FORMATION. *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)*, (7), 673-679.
24. Bayazovna, G. N. (2024). GEOMARKETINGNING RESTORAN BIZNESIGA TADBIQ ETILISHINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 3(34), 484-490.
25. Giyazova, N. (2023). The share of world countries in the textile industry and the importance of marketing in its development. *Центр Научных Публикаций (Buxdu. Uz)*, 27, 27.

26. Xasanova, S. (2023). Analysis of the Work Carried Out in Uzbekistan and the World to Prevent Tax Violations. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 3(12), 47-50.
27. Islamovna, X. S. (2024). OZIQ-OVQAT TOVARLARI B2B BOZORI GEOGRAFIYASINI KENGAYTIRISHDA AXBOROT TIZIMLARIDAN VA RAQAMLI MARKETING STRATEGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(03), 493-500.
28. Islamovna, X. S. (2024). AHOLINING O'ZINI O'ZI BANDLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 4(03), 390-396.
29. Islamovna, X. S., & Karimbek, K. (2024). IQTISODIYOTDA ZAMONAVIY MENEJER BOSHQARUVI. Gospodarka i Innowacje., 46, 361-365.
30. Наврўззода, З. Б., & Хасанова, С. И. (2022). АҲОЛИНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БАНДЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ–ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ ОМИЛИ СИФАТИДА. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(5), 769-773.
31. Jamshedovna Q. H. GREEN ECONOMY AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT //AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING. – 2024. – T. 2. – №. 5. – С. 785-794.
32. Otabek o'g'li O. M., Jamshedovna Q. H. RAQAMLI IQTISODIYOTDA FOYDALANUVCHI MA'LUMOTLARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI MUAMMOLAR VA YECHIMLAR //INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024. – 2025. – T. 4. – №. 38. – С. 167-174.
33. Jamshedovna Q. H., Lutfullayevna X. L. BUSINESS MANAGEMENT: WAYS TO ACHIEVE DOMINANCE IN THE MARKET //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2025. – T. 6. – №. 49. – С. 247-249.
34. Khurramov O. K., Kasimova H. J. The main advantages of internet marketing and differences from traditional marketing //Мировая наука. – 2019. – №. 4 (25). – С. 65-68.
35. Jamshedovna Q. H., Askarovich S. M. Effective Development of the Economy on the Basis of "Green Economy". – 2023.